

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8770-94-0

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1760

Düşünce

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Dizi Editörü
Yusuf Genç

Yayıma Hazırlayan
Betül Aydın

Düzeltili
Sevde Yılmaz

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Özkan Kaya

1. BASKI

Eylül 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No: 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212 612 29 30

e-posta: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No: 47939

My Matbaacılık San. ve

Tic. Ltd. Şti. Maltepe Mah.

Yılanlı Ayazma Sk. No: 8/F

Zeytinburnu / İstanbul

Tel: 0212 674 85 28

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Mustafa Aşkar

çün sana gönlüm müptela düştü

17. Yüzyıl Osmanlı'sında
Kurucu Bir Mutasavvıf: Niyazî-i Mısırî

KETEBE

Prof. Dr. Mustafa Aşkar

1963 yılında Konya Karapınar’da doğdu. İlköğrenimini aynı yerde 1974 yılında tamamladı. 1982 yılında Karapınar İmam Hatip Lisesini bitirdi. Aynı yıl ODTÜ Kimya Mühendisliği Bölümünü kazandı; fakat bir yıl sonra bu bölümden ayrıldı. Kendi isteğiyle geçtiği A.Ü. İlahiyat Fakültesinden 1989 yılında birincilikle mezun oldu. 1989-1990 öğretim yılında bir yandan İlahiyat Fakültesinde yüksek lisans derslerine devam ederken diğer yandan Özel Yükseliş Kolejinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği yaptı. 1991’de aynı fakülteye araştırma görevlisi olarak intisap etti. 1992’de “Molla Fenarî ve Vahdet-i Vücûd Felsefesi” isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı. 1994’te bir yıl süreyle T.C. Millî Eğitim Bakanlığı bursuyla Kahire Üniversitesinde dil kurslarına katılıp alanıyla ilgili araştırmalar yaptı. 1996 yılında “Mehmed Niyazî-i Mısırî el-Malatıyavî / Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı” adlı doktora tezini tamamladı. 2000 yılında doçent oldu, 2006’da profesörlüğe yükseltildi. Ankara’da Türkiye Yazarlar Birliği Merkezinde bir grup hocayla birlikte münavebeli olarak 18 yıl kadar *Mesnevî* dersleri verdi. 2014-2016 yıllarında Batman Üniversitesinde İslami İlimler Fakültesinin kurucu dekanlığını yaptı. Evli ve dört çocuk babası, üç torun sahibi olup halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Tasavvuf Anabilim Dalı Başkanlığı görevini deruhte etmektedir.

YAYIMLANMIŞ ESERLERİ:

Molla Fenarî ve Vahdet-i Vücûd Anlayışı, (Muradiye Kültür Vakfı Yayınları, 1992). *İskilipli Şeyh Muhyiddîn Yavsî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, (Verâ Yayınları, 1996). *Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, 1920’de Balıkesir*, Sad: Mustafa Aşkar, (Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, 1997). *Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, (İnsan Yayınları, 2004). *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, (İz Yayıncılık, 2015). *Çankırılı Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi*, (Yazıevi İletişim, 2005). *Mevlânâ: Sonsuza Akan Nehir*, (Morpa Kültür Yayınları, 2008). *Vakfa Adanmış Bir Ömür Mustafa Kalfaoğlu*, (Muradiye Kültür Vakfı Yayınları, 2021). *Vakfa Adanmış Bir Ömür Rıza Çöllüoğlu* (Muradiye Kültür Vakfı Yayınları, 2021). *Karapınar Sultan Selim Camisi ve Külliyesi*, (Karapınar Belediyesi Yayınları, 2022). *Son Dönem İskilipli Âlimler*, (Palet Yayınları, 2023).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

NİYAZÎ-İ MİSRÎ'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

HAYATI.....	19
ÇOCUKLUK VE GENÇLİK ÇAĞI.....	19
Doğum Yeri ve Tarihi.....	19
İsmi ve Künyesi.....	25
Ailesi ve İlk Tahsil Hayatı.....	27
Tarikata İlk İntisabı.....	28
YETİŞME DÖNEMİ.....	30
Mısır'a Gidişi ve Orada İkameti.....	30
Mısır'dan Dönüşü.....	34

İstanbul'a Gelişi ve Bursa'ya Yerleşmesi.....	36
Şeyhi Ümmî Sinan'a İntisap Etmesi.....	38
Elmalı'daki Hayatı ve Çile Yılları.....	41
Şeyhi Tarafından Hilafet Verilmesi.....	45
Uşak, Çal ve Kütahya'daki Hizmetleri.....	47
Şeyhi Ümmî Sinan'ın Ölümü.....	50
Bursa'ya Tekrar Gelişi ve Oradaki Hayatı.....	52
Evlenmesi ve Çocukları.....	54
Tekkelerin Kapatılması.....	58
Şeyh Mehmed Efendi'nin Vefatı.....	68
HİZMET DÖNEMİ, MÜCADELELERİ	
VE VEFATI.....	69
Bursa'da Dergâh İnşası.....	69
Edirne'ye Gidişi ve Rodos Sürgünü.....	73
Limni'ye Sürgün Edilmesi ve Oradaki Hayatı.....	78
Bursa'ya Dönüşü.....	82
Edirne'ye Gidişi ve Limni'ye İkinci Sürgünü.....	86
Vefatı.....	93
Vefatına Düşülen Tarihler.....	98
Niyazî-i Mısırî'nin Hayat Kronolojisi.....	100
ŞAHSİYETİ	101
ESERLERİ	107
ARAPÇA ESERLERİ	107
Mevâidü'l-İrfân ve Avâidül-İhsân.....	107
Tesbî-i Kasîde-i Bürde.....	110
Tefsîr-i Fatihatü'l-Kitab.....	111

ed-Devratü'l-Arşıyye.....	112
Mecâlis	113
TÜRKÇE ESERLERİ	114
Divan-ı İlâhiyyât.....	114
Mecmûaları.....	119
Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvıfâne	121
Tâbiratü'l-Vakiât.....	122
Risâle-i Haseneyn.....	123
Risâle-i Vahdet-i Vücut	123
Risâle-i Arşıyye.....	123
Risâle-i Îade	124
Risâle-i Nokta	124
Risâle fî Deverân-ı Sufiyye.....	124
Risâle-i Nefise.....	125
Şerh-i Esmâü'l-Hüsnâ.....	125
Şerh-i Nutk-ı Yûnus Emre.....	126
Tefsîr-i Tekâsür Suresi	127
NİYAZÎ-İ MISRÎ'YE ATFEDİLEN ESERLER	127
Mansurnâme-i Mansur-i Bağdadî.....	128
Adâbu'z-Zakirîn ve Necâtü's-Salikîn.....	129
Risâle-i İman-ı Taklîdî ve Tahkikî.....	129
Risâle-i Miftah-ı Vahdet	129
Tabir-i Sadâyı Nakus.....	130
Risâle-i Tasvîru'l-Ecsâm ve'l-Erhâm.....	130
Risâle-i Tarihiyye.....	130
“Cüz'i Lâ Yetecezze” Hakkında Bir Risâle	130

Hamzavî Mezhebinin Hak Olduğuna Dair Bir Fetva	130
---	-----

İKİNCİ BÖLÜM

NİYAZÎ-İ MISRÎ'NİN TARİKATI VE TASAVVUF TARİHİNDEKİ YERİ

HALVETİYYE TARİKATI VE ORTAYA ÇIKIŞI	132
HALVET	132
HALVETİN TARİHİ	134
HALVETİYYE TARİKATININ ORTAYA ÇIKIŞI	139
HALVETİYYE TARİKATININ TARİHİ GELİŞİMİ	140
HALVETİYYE-SAFEVİYYE TARİKATI İLİŞKİSİ VE SAFEVİLİK	146
HALVETİYYE TARİKATININ TÜRK TOPLUMUNDAKİ YERİ	149
HALVETİYYE TARİKATI SİLSİLESİ	153
HALVETİYYE'NİN ALT-KOLU OLARAK MISRİYYE	165
HALVETİYYE ŞUBELERİ ARASINDA MISRİYYE'NİN YERİ	165
MISRİYYE SİLSİLESİ	167
HALVETİYYE VE MISRİYYE'DE ZİKİR USULÜ	168
MISRİYYE TACI	177
MISRİYYE ASİTÂNESİ	178
MISRİYYE'NİN YAYILDIĞI YERLER	180
MISRİYYE TARİKATI HALİFELERİ	181
MISRİYYE TARİKATI POSTNİŞİNLERİ	192
TÜRBEDARLARI	196

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİYAZÎ-İ MISRÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

VAHDET-İ VÜCUT.....	197
RİSÂLET-NÜBÜVVET.....	208
ŞERİAT-HAKİKAT.....	216
MÜRŞİT-MÜRİT.....	218
DEVİR NAZARİYESİ.....	222
FAKR.....	227
ZİKİR.....	228
TEVHÎT.....	231
İLİM.....	235
İNSAN.....	240
ZAMAN.....	245
NEFS.....	249
İHLAS.....	253
SÜLUK.....	255
CEM' VE CEM'U'L-CEM.....	257
RU'YETU'LLAH.....	259
DÜNYA.....	262
NUR.....	266
RÜYA.....	267
TAYYİBAT.....	269
İBNÜ'L-VAKT.....	271
HURUFÎLİK.....	272
NİYAZÎ-İ MISRÎ'YE TEPKİ GÖSTEREN MUTASAVVIFLAR.....	276

NİYAZÎ-İ MISRÎ'Yİ ETKİLEYEN MUTASAVVIFLAR.....	286
NİYAZÎ-İ MISRÎ'DEN ETKİLENEN MUTASAVVIF VE ŞAHSİYETLER.....	291
NİYAZÎ-İ MISRÎ'NİN HAMZAVÎLER HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ VE BU HUSUSTA YAPILAN TARTIŞMALAR.....	295
SONUÇ.....	301
BİBLİYOGRAFYA.....	309
DİZİN.....	335

ÖNSÖZ

Hamd, âlemleri yaratan, insana kalemle yazı yazmayı öğreten ve kendi ilim sıfatından insana da veren Cenab-ı Hak teâla hazretlerine, salât u selâm da insanlığın efendisi, vahiyle gönderilen Muhammed Mustafa (s.a.v.) Efendimize, onun kutlu ailesine ve seçkin ashabına...

Bir milletin geleceğinden emin olabilmesi, ilmî ve fikri yönden gelişmesi, geçmişteki kültür mirasını çok iyi bilmesine ve benimsemesine bağlıdır. Bu kültür mirasının temel taşları da yetiştirdiği büyük şahsiyetlerdir. Biz bu tarihe mal olmuş büyük insanları takdir etmeyip, yeni kuşaklara aktarmadığımız takdirde, onlar kendilerine başka kültürlerin ürünü olan şahsiyetleri örnek alacak, dolayısıyla bir tür kültürel yozlaşma ortaya çıkacaktır. Bu sebeple İslam âlemi, yetiştirdiği bu Allah dostu insanları iyi tanımak ve onların kristalleşmiş fikir ve davranışlarını örnek almak durumundadır.

Unutulmamalıdır ki büyük insanlar çevresindeki manevi atmosferi aydınlatan billurlaşmış avizeler gibidirler. Onların manevi gücünün ışıkları, sonradan gelen nesilleri aydınlatmaya devam eder. Mensubu oldukları milletleri sonsuzlaştıran bu şahsiyetler, yalnızca kendi asırlarındaki insanları değil, sonradan gelecek olan kuşakları da etkileyerek, yüceltirler.

Onların yüksek fikirleri, yaptıkları işler, ilmî çalışmalar insanlığa ve ümmete bırakılan mirasların en şerefli ve en ihtişamlısıdır. Onlar geçmişle bugünü birbirine bağlamakta, geleceğin daha iyi olmasına yardım etmektedirler. Bazen bir mutasavvıfın veya ilim adamının bir tek fikri bile insanlığın hafızasında yüzyıllarca kalır ve o milletin günlük hayatının bir parçası olur. Çağlar boyu yaşayacak olan bu şahsiyetler ve fikirler, hatif bir ses gibi yüzyıllarca devam ederler.

İşte, zaman üstü seslerden biri de yüzyıllarca Türk insanının İslam'a açılan penceresi olan tasavvuf alanının nadide şahsiyetlerinden Niyazî-i Mısırî'dir. Türk insanının yüzyıllarca divanını okuyarak ilham aldığı bu büyük şahsiyet, Osmanlı Devleti'nin Duraklama Dönemi diyebileceğimiz XVII. yüzyılda yaşamış, ünü daha kendi döneminde Anadolu sınırlarını aşmış, mutasavvıf, şair ve âlim bir kişiliğe sahiptir.

Niyazî-i Mısırî'nin tasavvuf tarihindeki ilmî ve fikrî boyuttaki yeri için, tabiri caizse Osmanlı Dönemi'nin İbn Arabî'si, şairliği yönüyle de Yûnus Emre'si denebilir. Adındaki Mısırî nispetinden dolayı, -Malatyalı bir Türk mutasavvıfı olduğu halde- çoğu kez ilk bakışta Mısırlı imiş kanaati uyandıran bu zat, yaşadığı dönemin siyasi ve sosyal olaylarına doğrudan katıldığı ve etki ettiği gibi, tasavvufun ana konuları olan vahdet-i vücud, muhabbet, aşk, gibi meselelerde kendine göre yeni yorumlar yapmış ve yazdığı şiirle yüzyıllarca Türk insanının gönlünde taht kurmuştur. Bugün medya kanalıyla bize ulaşan birçok ilahinin sahibi birinci derece de Yûnus Emre ise de bu konuda ikinci sırayı hiç şüphesiz, Niyazî-i Mısırî almaktadır. Niyazî-i Mısırî, sadece sufi-şair değildir. Ayrıca Mısriyye tarikatı adında özgün bir tarikat kurarak, asırlarca maneviyatlı ve olgun insan yetiştirme ocağı olan, ilim ve irfan yuvaları tekkelerde halifeler ve müritlerin yetişmesine vesile olmuş bir mutasavvıftır.

Ayrıca bizim böyle bir konuyu doktora tezi olarak almamızın en önemli sebeplerinden birisi Fuad Köprülü'nün

**“Türkiye’nin dinî tarihini meydana getirmek için Türk tarihinde ortaya çıkan çeşitli tarikatlar hakkında etraf-
lı ve sağlam monografiler yazılması birinci şarttır.”** fikri olmuştur (Gölpınarlı, *Melamîlik ve Melâmîler*, Önsöz). Genellikle İslam tasavvuf tarihinin ortaya çıkması için büyük yardımı olacak bu tür monografiler, sadece bu şahsiyetlerin tanınmasıyla kalmayıp, bu tarikatların Türk insanına etki ve katkılarını da ortaya koyacaktır.

Ülkemizde yakın dönemde, Gölpınarlı’nın *Melamîlik ve Melâmîler* adlı çalışmasıyla başlamış olan bu akım, Y. Nuri Öztürk’ün Kuşadalı İbrahim Halvetî, H. Kâmil Yılmaz’ın Aziz Mahmûd Hüdâyî, Ethem Cebecioğlu’nun Hacı Bayram Veli monografyasıyla bir dizi akademik çalışma halinde devam etmiştir. Biz de aynı çizginin bir devamı olarak Niyazî-i Mısırî monografyasını çalışmış bulunmaktayız.

Ülkemizde hakkında en çok yazılan mutasavvıflardan biri de Niyazî-i Mısırî’dir; ancak daha çok şairliği ön plana çıkarılan bu zat hakkında yapılan çalışmaların birçoğu, edebiyat alanında olmuştur. Biz bundan farklı olarak, Niyazî-i Mısırî’yi bir mutasavvıf olması hasebiyle tasavvuf perspektifinden ele aldık. Kanaatimize göre, bir şahsın fikirlerini, görüşlerini ele almadan önce, o şahsın yetiştiği sosyo-kültürel ve sosyo-politik ortamın iyi tahlil edilmesi zorunludur. Bunun tersine, o şahsı yaşadığı toplumun dinî ve sosyal değerlerinden kopartarak ele almak hem ilmî yönden hem de insanî yönden haksızlık olacaktır. Biz bu sebeple tezimizin giriş kısmında, Niyazî-i Mısırî’nin yaşadığı XVII. Yüzyıl Osmanlı toplumunun siyasi, ekonomik, dinî ve ilmî yönden bir tahlilini yapmayı uygun gördük.

Diğer taraftan hemen çalışmamızın başında başvurduğumuz kaynakları kritiğe tabi tutarak, yararlandığımız temel eserleri tanıtmaya gayret ettik. Özellikle de bu tür çalışmalarda ilmî ve akademik yönden doğru ve sağlıklı sonuçlara ulaşmak için

bu metodun faydalı olacağı kanaatiyle, bunu tezimizin hemen başında kaydettik. Bununla birlikte alanımızla ilgili olarak başvurduğumuz menakıpname türü eserleri kullanırken ve olayları değerlendirirken tasavvufun kendi mantığına başvurmakla birlikte, menakıpnamelerle ilgili günümüzde yapılan akademik çalışmaları göz önünde bulundurduk. Menkıbe türü olayları doğrudan almak yerine, dipnotlarda zikrederek yararlanma yoluna gittik.

Tezimizin üç bölümden oluşan ana iskeleti çerçevesinde birinci bölümde Niyazî-i Mısırî'nin hayatını, eserlerini detaylı bir şekilde ele almaya çalıştık. İkinci bölümde, Niyazî-i Mısırî'nin tarikatı Halvetiyyenin kısa bir tarihçesinden sonra, kendi kurduğu Mısriyye şubesinin tasavvuf tarihindeki yerini belirlemeye çalıştık. Ayrıca Mısriyye tarikatının yayıldığı coğrafyayı ve yetiştirdiği halifeleri detaylı olarak ele aldık. Üçüncü ve son bölümde ise Niyazî-i Mısırî'nin tasavvufî görüşlerini ve etkilerini izah ederek, çalışmamızı tamamladık. Özellikle de bu bölümde Niyazî-i Mısırî'nin kendi eserlerini temel almaya gayret ettik. Bu arada tezimizin yazım tekniğinde, son zamanlarda hazırlanan araştırma teknikleriyle ilgili eserleri ve imla kılavuzlarını esas aldık. Yine tezimizde, akademik yazım geleneğine bağlı kalarak, imla konusunda bir kelimeyi veya kavramı, önce Türkçe yazım kurallarına, arkasından başka dilden alınmışsa fonetik prensiplere uygun şekilde, sonuna kadar aynı formda yazmaya gayret ettik.

Çalışmamız esnasında tarihî konularda kaynaklara başvururken, özellikle olaya en yakın tarihte kaleme alınmış, kaynaklara müracaat ettik. Dipnotlarda kaynakları sıralarken, bu prensibe bağlı kalarak eserleri kronolojik bir sırayla verdik. Yine tarih verirken daha iyi anlaşılması amacıyla aynı parantezde hicri ve miladi olmak üzere ayrı ayrı gösterdik. Buna göre birinci rakam hicri, ikinci rakam miladi oldu. Eserleri, dipnotta ilk defa geçtiğinde tam künyesiyle verirken, tekrar durumunda kısaltarak verdik.

Bu çalışmanın önemli bir bölümünü teşkil eden yazma eserlerin temininde yardımlarını esirgemeyen Süleymaniye Kütüphanesi müdürü Dr. Nevzat Kaya Bey'e, yine Bursa Eski Eserler Kütüphanesi personeli ve Mısır'yle ilgili bazı yazmaları takdim eden Prof. Dr. Mustafa Kara Beyefendi'ye, ayrıca gerek maddi gerek manevi yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Hayranî Altıntaş ve Doç. Dr. Ethem Cebecioğlu'na minnet ve şükranlarımı arz ederim.

Mustafa AŞKAR
Mart 1998/ANKARA